

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-43>

УДК 351.712.4:338.432 (477)

Павло НЕСЕНЕНКО

Одеський національний економічний університет

e-mail: nppod@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6399-3511>

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

В статті проведено аналіз методологічного апарату до оцінки ефективності державного регулювання аграрного сектора економіки. Зважаючи на мету, основним завданням дослідження є визначення критеріїв оцінки ефективності державного регулювання в аграрній сфері. На основі критичного аналізу виокремлено групи методик оцінки ефективності державної підтримки. Проведено аналіз методологічного апарату до оцінки ефективності державного регулювання аграрного сектора економіки. Визначено критерії оцінки ефективності державного регулювання в аграрній сфері. Запропонована методика оцінки ефективності державного регулювання аграрного сектора економіки, яка має бути спрямована, насамперед, на оцінку ступеня вирішення основних проблем, що перешкоджають розвитку галузі, та оцінку рівня впливу заходів державної підтримки.

Ключові слова: державне регулювання, економічна політика, аграрний сектор, економічний розвиток.

Pavlo NESENEKO

Odessa National Economics University

METHODICAL APPROACHES TO EVALUATION OF EFFICIENCY OF STATE REGULATION OF AGRICULTURAL SECTOR

Modern reforming of the economy is aimed at its balance and stability, as well as the need to ensure vital interests of society, dynamism of socio-economic development. Solving complex economic problems requires the formation and application of an institutional approach. The changes taking place in the modern economic system have a multifaceted nature, therefore the institutional support of the agrarian sphere as a part of the national economy must correspond to modern realities.

Proper socio-economic development of the state depends on the general organization of state regulation, the separation of powers between authorities, and in the context of the development of the agrarian sector - on the assessment of the effectiveness of the executive power.

The article analyzes the methodological apparatus for assessing the effectiveness of state regulation of the agrarian sector of the economy. Taking into account the goal, the main task of the study is to determine the criteria for evaluating the effectiveness of state regulation in the agricultural sector. On the basis of a critical analysis, groups of techniques for assessing the effectiveness of state support are singled out. An analysis of the methodological apparatus for assessing the effectiveness of state regulation of the agrarian sector of the economy was carried out. The criteria for evaluating the effectiveness of state regulation in the agricultural sector have been determined. The proposed methodology for assessing the effectiveness of state regulation of the agrarian sector of the economy, which should be aimed, first of all, at assessing the degree of solving the main problems that hinder the development of the industry, and assessing the level of influence of state support measures.

Keywords: state regulation, economic policy, agricultural sector, economic development.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сучасне реформування економіки спрямоване на її збалансованість і стабільність, а також необхідність забезпечення життєво важливих інтересів суспільства, динамічності соціально-економічного розвитку. Вирішення складних економічних проблем потребує формування та застосування інституційного підходу. Зміни, які відбуваються в сучасній системі економіці, мають багатогранний характер, тому інституційне забезпечення аграрної сфери як частини національної економіки повинно відповідати сучасним реаліям.

Належний соціально-економічний розвиток держави залежить від загальної організації державного регулювання, розмежування повноважень між органами влади, а у контексті розвитку аграрного сектору – від оцінки ефективності виконавчої влади.

Агропромисловий комплекс – галузь, що має специфічні умови, які вимагають детальнішого розгляду проблем державного втручання в економіку. Теоретичний аналіз і досвід розвинених країн засвідчує необхідність державного регулювання цього сектора економіки [4, с. 90]. Ефективність державного регулювання економічної політики в аграрній сфері досягається не лише збільшення обсягів сільськогосподарського виробництва, а й стабільним розвитком сільських територій, високим рівнем розвитку інфраструктури аграрного ринку, пошуком нових каналів збуту продукції, формування конкурентного середовища агропродовольчого сектору. Тому, дослідження питання стосовно методичних аспектів оцінки ефективності державного регулювання аграрного сектору набуває особливої актуалізації.

Аналіз досліджень та публікацій

Питання державного регулювання було предметом вивчення багатьох вчених, зокрема: Дзюбенко О.Л. [2], Якименко О.О. [3], Миргородський Д.Ю. [4], Адамовська В.С. [8], Демидюк О.О. [12], Третяк Г.С. [14], Блішук К.М. [14]. Так, Дзюбенко О.Л. вважає, що державне регулювання являє собою сукупність заходів, які держава використовує для регулювання суспільних відносин у різноманітних сферах життєдіяльності суспільства шляхом встановлення єдиних загальнообов'язкових правил і норм суспільної поведінки [2, с. 131]. Якименко О.О. державне регулювання розглядає як комплекс заходів, спрямованих на скерування поведінки фізичних і юридичних осіб в напрямках, необхідних для досягнення цілей, поставлених органами державної влади [3, с. 55]. Миргородський Д.Ю. визначив державне регулювання як систему заходів держави задля забезпечення виконання усіх її функцій [4, с. 94].

Автори Михасюк І.Р. та Швайка Л.А. визначають державне регулювання як комплекс заходів, що реалізуються державою та спрямовані на скерування суб'єктів економічної діяльності в напрямі, необхідному для досягнення поставлених органами державної влади й управління, цілей» [5, с. 8]. Однак, таке визначення не враховує всі функції, які повинна виконувати держава з огляду на сучасні потреби суспільства.

Дослідженням проблеми державного регулювання у аграрній сфері займалися науковці: Русанюк В.В. [9], Жемойда О.В. [13], Застожнікова І.В. [16], Маслак П.В. [18], Пронько Л.М. [19], Кулик Н.М. [19]. Так, Алейнікова О.В. розглядає поняття «державне регулювання аграрної галузі» як складний механізм впливу на доходи сільськогосподарських виробників, структуру сільськогосподарського виробництва, агропродовольчий ринок, соціальну структуру села, міжгалузеві і міжгосподарські відносини. Державне регулювання, на думку автора, «спрямоване, перш за все, на подолання аграрних криз, також включає надання підтримки дрібним сільськогосподарським підприємствам в умовах жорсткої конкурентної боротьби з могутнім капіталом агробізнесу» [1, с. 90].

Маленька І.М. зазначає, що «сучасний вплив держави на діяльність сільськогосподарських підприємств України є доволі значним, проте недостатньо ефективним. Аграрна політика держави впродовж останніх десятиліть характеризувалась переважанням тактичних, а не стратегічних цілей, а регульовальна діяльність держави не мала системного і послідовного характеру» [6, с. 266].

Дацій О.І. вказує на те, що важливим методологічним аспектом державного регулювання аграрного сектора економіки є співвідношення між поставленою метою і досягнутим результатом, суть якого полягає в тому, що між ними ніколи не буває абсолютної тотожності. Неузгодженість мети і результату є фундаментальною характеристикою державного регулювання, що зумовлює його безперервний характер, оскільки кожний досягнутий результат неминуче ставить нові цілі, які потребують реалізації в умовах, що змінилися [7, с. 181].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Незважаючи на велику кількість наукових праць з проблематики державного регулювання, зокрема й в аграрній сфері, наразі, постає необхідність більш глибокого дослідження питання формування методологічного апарату до оцінки ефективності державного регулювання аграрного сектора економіки.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає в аналізі методологічного апарату до оцінки ефективності державного регулювання аграрного сектора економіки. Зважаючи на мету, основним завданням дослідження є визначення критеріїв оцінки ефективності державного регулювання в аграрній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження

Державна підтримка є одним із ключових інструментів участі держави в розвитку економіки. Мета державної підтримки полягає у забезпеченні виконання нею (державою) своїх функцій. З погляду економічних відносин, державна підтримка є потужним інструментом економічного стимулювання розвитку пріоритетних секторів економіки, яким є аграрний сектор.

Сучасна ситуація в Україні потребує трансформаційних процесів, які не тільки налагодять ринкову економічну систему, а й зроблять її ефективною для суспільства. Функція держави при цьому сприяти таким процесам, підтримувати всі сфери господарства, забезпечувати задоволення потреб населення. Саме ефективне державне регулювання економіки, її цілеспрямований вплив у сфері управління економікою з метою надання економічним процесам певної спрямованості відповідно до цілей, завдань та інтересів країни, є ключовим чинником макроекономічних зрушень, яких потребують країни під час суспільно-економічних трансформацій [8].

Також, слід зазначити, що система державного регулювання функціонування підприємництва в сільському господарстві не враховує повною мірою: потреби в розвитку логістичної інфраструктури, менталітету українців, нерівномірності щільності населення по території країни, відмінності клімату і родючості ґрунтів; недостатньо орієнтована на стимулювання виробництва екологічно безпечної продукції та впровадження інновацій; не вирішує всі проблеми самозайнятості сільського населення; і ґрунтується на

запозиченні досвіду країн з розвинутою ринковою економікою. Обсяги державної підтримки суб'єктів підприємництва в сільському господарстві не забезпечують високих темпів зростання обсягів виробництва в цьому секторі економіки. Для вирішення таких питань необхідна гнучка адаптація окремих елементів системи державного регулювання функціонування суб'єктів підприємництва в сільському господарстві до ситуації, що склалася [9, с. 95].

Зважаючи на вказане, ключовим аспектом вирішення указаних проблем є формування методологічного апарату щодо оцінки ефективності державного регулювання аграрного сектору економіки.

Провівши критичний аналіз, представленої у вільному доступі літератури з економіки та державного управління, можемо виокремити такі групи методик оцінки ефективності державної підтримки:

- нормативно-правові, які затверджені органами місцевої влади;
- аналітичні, в основі яких лежить аналіз діяльності підприємств сфери сільського господарства;
- методики, що враховують макроекономічні параметри функціонування сільського господарства на різних рівнях управління;
- інтегративні – визначають інтегральний показник ефективності проведених заходів підтримки;
- методики аналізу свободи ринку та наявності адміністративних бар'єрів.

Варто зауважити на тому, що наразі розрізняють методику оцінки ефективності державної підтримки на макро- та мікро- рівні. До першої категорії слід віднести методику:

- СOT (Світова організація торгівлі). Порівняння та оцінка національної політики в аграрній сфері держав-членів для виявлення критичної змінної впливу на торговельні відносини. Критерій оцінки: оцінка підтримки виробників (Producer Support Estimates – PSE).

Оцінка державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників з позиції СOT своєю метою ставить завдання визначити, наскільки внутрішня національна аграрна політика спотворює умови світової торгівлі сільськогосподарською та продовольчою продукцією. Відповідно до даної методики, заходи підтримки сільського господарства розділяють на ті, що впливають на умови світової торгівлі (заходи «жовтої скриньки») та ті, що не здійснюють такого впливу (заходи «зеленої скриньки»). До складу заходів «зеленої скриньки» входять державні дослідницькі програми; послуги з обслуговування та створення інфраструктури; програми боротьби зі шкідниками та захворюваннями; послуги з навчання, розповсюдження інформації та консультативні послуги; послуги з інспектування; маркетингу та просування товару на ринок; виплати на відшкодування збитків від стихійного лиха; виплати за програмами охорони навколишнього середовища та ін. Основними заходами жовтого кошика є компенсація кредитних ставок, компенсація вартості сільськогосподарської техніки, дотації на 1 кг живої ваги, погектарні платежі тощо. Саме заходи підтримки, що можуть бути віднесені до «жовтої скриньки», підпадають під зобов'язання по скороченню. Їх оцінка робиться на основі показника «сукупного (агрегованого) виміру підтримки» (СВП або AMS) (10) – «річного рівня підтримки у грошовому еквіваленті, яка надається на певний сільськогосподарський товар на користь виробників сільськогосподарського товару, або підтримку, не пов'язану з конкретним товаром, а призначена для виробників сільськогосподарської продукції взагалі, за винятком підтримки, яка надається за програмами, що визначаються як такі, що звільнені від зобов'язань по зменшенню підтримки [6, с. 271];

ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку). Порівняння та оцінка національної політики в аграрній сфері держав-членів організації для визначення джерел трансфертів та збору інформації про їх одержувачів. Критерії оцінки: податкові стандарти, PSE, номінальний коефіцієнт підтримки виробників (Nominal Assistance Coefficient producers, NACp), оцінка підтримки загальних послуг (General Services Support Estimate, GSSE), сукупна оцінка підтримки (Total Support Estimate, TSE), підтримка окремого продукту (Single Commodity Transfers, SCT).

Варто зазначити, що проведений у 2021 році Купчишиною О.А., аналіз, показників регуляторної політики за методикою ОЕСР для України за період 1995-2019 рр. показує постійну позитивну величину і відносну стабільність показника GSSE (General Services Support Estimate) впродовж усього періоду аналізу. Цей показник характеризує державну підтримку інфраструктурних підприємств, які надають послуги агровиробникам. На фоні нестабільності показників PSE та CSE для України стабільним виглядає показник підтримки сектору загального забезпечення агросектору (аграрної інфраструктури), який відображає обсяг річних валових бюджетних трансфертів у грошовій формі організаціям, що надають послуги аграрному виробництву (GSSE – General Service Support Estimate) Співставлення структури показника GSSE для України з іншими країнами показало, що в Україні найбільшу частку GSSE, порівняно з країнами ОЕСР та ЄС займає підтримка системи знань та інновацій в агросекторі. Також привертає увагу значна частка витрат на інспекцію і контроль у сільському господарстві, яка значно перевищує частку в GSSE для країн ОЕСР і ЄС, що є характерним для пострадянських економік, в яких витрати на держконтроль є значними у всіх секторах економіки. Частка розвитку і підтримки інфраструктури, маркетингу і просування значно відстає від аналогічних показників країн з усталеною регуляторної політикою в агросекторі [10, с. 10];

- ефективного захисту. Порівняння внутрішньодержавних цін аграрну продукцію зі світовими цінами. Критерії оцінки: номінальний коефіцієнт захисту (Nominal protection coefficient, NPC); номінальна норма захисту (Nominal protection rate, NPR); ефективний коефіцієнт захисту (Effective protection coefficient,

ЕРС); ефективна норма захисту (Effective protection rate, EPR); ефективний коефіцієнт субсидування (Effective subsidy coefficient, ESC).

Найпростішими показниками, що дозволяють виміряти рівень цінової підтримки, є номінальний коефіцієнт захисту NPC (Nominal Protection Coefficient) та номінальна норма захисту NPR (Nominal Protection Rate). Перший розраховується як відношення внутрішньої ціни на товар до світової. Другий – як різниця цих цін, поділена на світову ціну, виражена у відсотках [6, с. 268].

«Показники NPC та NPR враховують відношення цін на сільськогосподарський товар, але не на засоби виробництва, що використовуються для його виробництва. Якщо NPC дорівнює одиниці, то він характеризує нейтральну державну політику, якщо $NPC > 1$, то сільське господарство підтримується державою (субсидується), а при $NPC < 1$ сільське господарство оподатковується. Чим більше NPC від одиниці, тим більшим є вплив державної аграрної політики на конкретний товар» [11]. «Ці коефіцієнти можуть застосовуватись на етапах реалізації заходів державної підтримки та після їх реалізації. Якщо ж аграрна політика держави здійснює вплив на ціни факторів виробництва, то для оцінки підтримки застосовується ефективний коефіцієнт захисту EPC (Effective Protection Coefficient) та ефективна норма захисту EPR (Effective Protection Rate). Дані показники дозволяють оцінити ефективність державних заходів підтримки після їх реалізації. EPC розраховується як відношення доданої вартості у внутрішніх та світових цінах, які дорівнюють різниці між ціною кінцевого продукту та вартістю ресурсів. EPR порівнює додані вартості у внутрішніх та світових цінах, які дорівнюють різниці між ціною кінцевого продукту та вартістю ресурсів, що використовуються для його виробництва» [6, с. 268].

Методики мікро- рівня передбачають оцінку ефективності реалізації державних програм, оцінку ефективності використання бюджетних коштів в аграрному секторі та сільському господарстві, оцінку сталого розвитку сільського господарства та інших видів економічної діяльності. Також, до другої категорії належать структурно-категоріальні та структурно-територіальні методики, розроблені на рівні держави, регіонів, областей чи окремих територіальних громад. Оцінка результативності застосування структурно-категоріальної чи структурно-територіальної методики здійснюється на основі виробничої функції прибутку (аналізуються різні напрямки державної підтримки різних галузей АПК, із застосуванням математичного інструментарію для обчислення ефективності).

Слід зазначити, що для визначення рівня державного регулювання слід використовувати критеріальні показники оцінки ефективності державного регулювання. Так, Демидюк О. відносить до них ефективну реалізацію цілей сталого розвитку (цільовий), ефективний господарський устрій (інституційний), ефективне використання обмежених ресурсів (функціональний) та глобальну конкурентоспроможність економіки (взаємодія з зовнішнім середовищем) [12, с. 9]. Жемойда О.В. для аналізу економічної політики в аграрній сфері використовує критерій компенсації, і зазначає, що «зміни політичних правил є соціально виправданими, якщо в результаті таких змін переможці мають змогу компенсувати витрати тим, хто втратив. У результаті жоден суб'єкт не опиняється у гіршому економічному становищі. На практиці компенсаційне відшкодування витрат, які виникли внаслідок нових політичних рішень, має потенційний характер, зрідка реалізуючись» [13, с. 17].

Оскільки ефективність державного регулювання економічної політики – відносне поняття, то критерії її оцінювання є умовними. У науковій літературі до критеріїв ефективності державного регулювання відносять:

- рівень розумності та виваженості використання економіко-правових і адміністративних важелів задля виправлення негативних елементів ринку [14, с. 6];
- співвідношення між досягнутими результатами державного регулювання та витратами на їхнє досягнення;
- ступінь наблизеності результатів державного регулювання до поставлених цілей [15, с. 20];
- рівень самозабезпеченості продуктами харчування;
- екологічні критерії;
- критерій сільськогосподарських доходів;
- розвиток соціальної сфери [16, с. 124];
- рівень забезпечення конкурентного ринкового механізму [17];
- раціональність розподілу та використання ресурсів національної економіки;
- рівень забезпечення соціально-економічних потреб населення [18, с. 82].

На нашу думку, методика оцінки ефективності державного регулювання аграрного сектору повинна містити аналіз таких критеріїв (рис. 1).

Для розвитку аграрного сектору економіки державна підтримка повинна бути збалансованою і враховувати проблеми соціально-економічного розвитку держави шляхом удосконалення системи державного управління та прийняття відповідних законодавчих актів [19, с. 26]. Слід зазначити, що державне регулювання економічної політики в сільськогосподарському виробництві зберігає позитивні тенденції в напрямі нормативно-правового забезпечення галузі. Розповсюдження пандемії COVID-19 з 2020 року стало головним фактором впливу на розвиток глобальних економічних процесів. Так, у відповідь на найгостріший виклик сучасності уряд відреагував затвердженням Державної програми стимулювання

економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки [20].

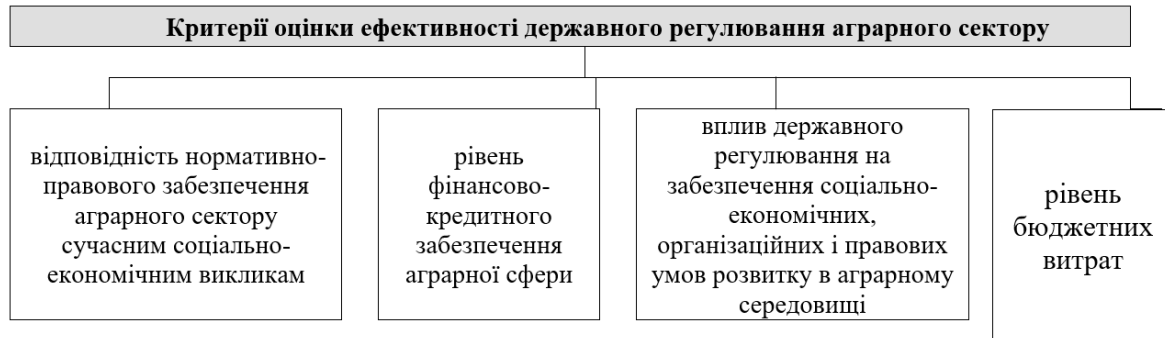

Рис. 1. Критерії оцінки ефективності державного регулювання аграрного сектору*

*Джерело: узагальнено та представлено автором на основі джерел: 12-18.

У рамках Програми було запроваджено заходи щодо розвитку аграрного сектору в кризових умовах: забезпечення широкого доступу сільськогосподарських виробників до фінансових ресурсів, забезпечення безперерйного збуту продукції, розвиток прозорості у земельних відносинах і своєчасність надання адміністративних послуг.

Одним з дієвих кроків щодо покращення системи державного регулювання функціонування суб'єктів підприємництва в сільському господарстві, у квітні 2020 року було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення» № 341 [21] запровадила державне регулювання цін за допомогою декларування зміни роздрібних цін на певні товари, серед яких цукор-пісок, деякі категорії молока, яєць, птиці, масла та інші. З метою підвищення ефективності державного регулювання сформовано акти нормативно-правового забезпечення окремих напрямів аграрної сфери. Зокрема, задля сприяння виробництву та збуту картоплі й овочевої продукції урядом було схвалено Концепцію Державної цільової програми розвитку промислового картоплярства на період до 2025 року від 21 жовтня 2020 року № 1345-р [22] та Концепцію Державної цільової програми розвитку овочівництва на період до 2025 року від 21 жовтня 2020 року № 1333-р [23].

Вагомим фактором впливу на ефективність державного регулювання аграрного сектору економіки в Україні є також інституційні перетворення в системі управління аграрної сфери. Відновлення окремого відомства з реалізації аграрної політики стало, безумовно, позитивним кроком на шляху до формування належної системи регулювання аграрних відносин в Україні.

Ефективним фінансово-економічним інструментом державного регулювання аграрного сектору є державна підтримка агропромислового комплексу. Для прикладу, серед напрямів державної підтримки агропромислового комплексу в 2021 році стали здешевлення кредитів для агропромислового розвитку, підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції, компенсація вартості сільськогосподарської техніки українського виробництва тощо. До нових напрямів державної підтримки Мінагрополітики залучило органічне виробництво, розвиток картоплярства та нішеві культури [24]. У Державному бюджеті України на 2022 рік закладено підтримку агропромислового комплексу у розмірі 4,6 млрд грн [25].

Разом з тим, слід відзначити негативні тенденції державного регулювання в сфері надання підтримки сільськогосподарським виробникам, оскільки попит на таку підтримку значно перевищує закладені кошти та фактичні видатки бюджету минулих років. Перспективним напрямом державного регулювання слід визнати розвиток державної підтримки молодих фермерів.

Найважливішим заходом підтримки сільського господарства слід визнати здешевлення кредитів, тобто реалізацію програм «Фінансова підтримка сільського господарства через пільгові кредити» і «Доступні кредити 5-7-9 %». У 2021 році кредитний портфель аграріїв став найбільшим за усі часи розвитку агропромислового сектору в Україні, хоча залишається в 20 разів нижчим за аналогічний показник рівня кредитування в США [26]. Програма «Доступні кредити 5-7-9 %» полягає в частковій компенсації процентної ставки за кредитом з механізмом часткових кредитних гарантій задля вирішення проблеми нестачі забезпечення та недостатньої кредитної історії на покриття регулярних витрат провадження господарської діяльності, що не залежать від змін обсягу виробництва.

Щодо впливу державного регулювання на забезпечення соціально-економічних, організаційних і правових умов розвитку в аграрному середовищі, то тут слід звернути увагу на еколого-економічну ефективність. Відповідно до останнього звіту Мінагрополітики, рівень розораності земель в Україні становить 54% [24]. У відповідь на екологічні проблеми, пов'язані з веденням сільського господарства, з

2020 року оновлюється екологічне законодавство, продукуються нові нормативно-правові акти щодо державної екологічної політики, зрошення та дренажу, екологічних нормативів. Екологізація виробництва, підтримка органічного виробництва та розумного використання природних ресурсів, відновлення зрошення – усі ці напрями державного регулювання відповідають європейським вимогам та є потенційно ефективними для аграрного сектору України.

До нових позитивних тенденцій у державному регулюванні аграрного сектору слід віднести схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року [27], яка, хоч і наголошує на переважному експорті сировини, відповідає потребам аграрного бізнесу та передбачає формування механізму фінансової підтримки з боку держави кооперативів виробників сільськогосподарської та харчової продукції. З огляду на важливість підтримки кооперацій, малих та середніх виробників, доцільним вбачається затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [28], яка передбачає забезпечення доступності ринків, сприяння розвитку інфраструктури для зберігання продукції та запровадження нових технологій та обладнання для переробки сільськогосподарської сировини.

Новий Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» став комплексною основою сільськогосподарських кооперацій, усунувши колізії, які існували в нормативно-правових актах щодо організаційно-правових форм у аграрній сфері. Незважаючи на те, що результативні показники запровадження Закону залишаються незначними (станом на лютий 2020 року в Україні зареєстровано 1005 сільськогосподарських виробничих кооперативів і 1269 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; у 2021 році – 1003 і 1282 відповідно [29]), напрям удосконалення правових і організаційних засад діяльності суб'єктів господарювання створює належні умови їхнього функціонування та економічного розвитку.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» 31 березня 2020 року № 552-IX [30] в Україні було відкрито ринок землі та відповідно скасовано мораторій на продаж сільськогосподарських земель. Вплив курсу держави на лібералізацію земельних відносин на аграрний сектор з початку земельної реформи незначний. Це пояснюється великою кількістю обмежень, пов'язаних із купівлею земельних ділянок, зняття яких заплановано поступово у наступних роках. У перспективі Закон сприятиме оптимальному розподілу земельного ресурсу відповідно до економічних потреб аграрної сфери та прозорості земельних відносин.

Незважаючи на те, що державне регулювання економічної політики в аграрному секторі постійно оновлюється та доповнюється відповідно до соціально-економічних вимог сільськогосподарських виробників, не вирішеними залишаються наступні питання: відсутня нова стратегія розвитку молочної галузі; галузь тваринництва залишається збитковою, попри розширення державної підтримки (у 2020 році підприємства одержали 2,9 млрд грн збитків [31]); загроза продовольчої кризи внаслідок зростання цін на добрива, сировину та газ тощо.

Важливим елементом в оцінці ефективності державної підтримки є оцінка її бюджетної ефективності, яку, варто оцінювати як відношення дисконтної суми бюджетних доходів від реалізації заходів з державною підтримкою у галузі та бюджетних доходів у галузях з якими вона дотично співпрацює, та в яких забезпечується приріст обсягів виробництва (послуг), що пов'язано зі зростанням обсягів виробництва в конкретній галузі. Зростання обсягів виробництва (послуг), відбувається за рахунок реалізації програмних заходів за дисконтованими бюджетними витратами на підтримку конкретної галузі. Незважаючи на те, що використання даної методики пов'язане зі значними та складними розрахунками прибутку супутніх галузей, її використання для оцінки ефективності є доцільним, оскільки дає змогу порівняти бюджетні доходи та бюджетні витрати, врахувати мультиплікативні ефекти тощо.

На нашу думку, методика оцінки ефективності державного регулювання аграрного сектору економіки має бути спрямована, насамперед, на оцінку ступеня вирішення основних проблем, що перешкоджають розвитку галузі, та оцінку рівня впливу заходів державної підтримки. Тому, при розробці методичних принципів реалізації державної підтримки та визначення її ефективності, слід враховувати показники рентабельності підприємства чи галузі, показники приросту продукції та фінансової стійкості. Окрім того, можуть використовуватись показники, що оцінюють вплив заходів державної підтримки на створення додаткових робочих місць, зниження рівня безробіття, приріст бюджетних доходів, конкурентоспроможність вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, зважаючи на розглянуті методики оцінки ефективності державної підтримки та проаналізовані критерії її оцінки, слід зазначити, що оцінка рівня реалізації вжитих заходів може бути ефективною у тому випадку, якщо заплановані заходи були ефективними, і забезпечили досягнення поставлених цілей. Відповідно, для того, щоб цей індикатор відображав ефективність системи державного регулювання розвитку сільського господарства, заходи державної підтримки повинні бути ретельно розрахованими та обгрунтованими.

На основі проведеного дослідження встановлено, що серед інструментів державного регулювання аграрного сектору в Україні превалюють фінансово-кредитні: розширення прямої державної підтримки, введення пільгових умов кредитування, зменшення податкового навантаження. Державне регулювання аграрної сфери відповідає концепції стратегічного планування та шляхом нормативно-правового забезпечення здатне формувати стратегічні орієнтири розвитку аграрного сектору відповідно до соціально-економічних викликів сучасності. Водночас, до проблем державного регулювання аграрного сектору слід віднести його несистемність, що обумовлює нерівномірність розвитку галузей агропромислового комплексу. Розпорошеність масиву нормативно-правових актів, що регулюють аграрний сектор, перешкоджає його ефективному правозастосуванню. Часті зміни законодавства, в тому числі податкового, є досить суперечливими, що шкодить не лише належному розвитку сільськогосподарських підприємств, а й інвестиційній привабливості агропродовольчої сфери, тому що свідчить про її економіко-правову нестабільність.

Незважаючи на комплекс заходів державного фінансування суб'єктів господарювання, спрямованих на динамічний розвиток аграрної сфери, масштаби такої підтримки не задовольняють потреби та вимоги сільськогосподарських виробників, загострюючи проблеми розвитку сектору.

Література

1. Алейнікова О.В. Особливості формування механізму державного регулювання аграрної галузі на сучасному етапі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 10. С. 89-93.
2. Дзюбенко О.Л. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку послуг вищої освіти України. *Правові, управлінські та економічні аспекти трансформації сучасного громадянського суспільства*: Мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 25 березня 2016 р. Київ : Видав. Центр КНУКіМ, 2016. С. 131-135.
3. Якименко О.О. Державне регулювання і державне управління: співвідношення понять у контексті трансформації вищої освіти в Україні. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Державне управління*. 2012. № 186. Вип. 174. С. 54-57.
4. Миргородський Д.Ю. Теоретичні підходи до дефініції поняття державне регулювання економіки. *Вісник НТУ «ХПИ»*. 2013. № 49 (1022). С. 90-98.
5. Михасюк І.Р., Швайка Л.А. Державне регулювання економіки. Львів: «Магнолія плюс», 2006. 220 с.
6. Маленька І.М. Методи визначення рівня та ефективності державної підтримки сільськогосподарських підприємств. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 4 (51). С. 266-273.
7. Дацій О.І. Удосконалення механізмів державного регулювання розвитку нових технологій і високотехнологічних агропромислових виробництв. *Вісник НАДУ*. 2005. № 1. С. 180-187.
8. Адамовська В.С. Механізм державного регулювання економіки та вибір напрямку економічної політики в сучасних умовах господарювання. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 4, URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063>
9. Русанюк В.В. Державне регулювання розвитку підприємництва в аграрному секторі. *Економіка АПК*, 2021, № 1. С. 94-102.
10. Купчишина О.А. Концепт регуляторної політики в економіці аграрного сектору. автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Миколаїв, 2019. 25 с.
11. Trade and agriculture directorate. *Oecd's producer support estimate and related indicators of agricultural support. Concepts, Calculations, Interpretation and Use (The PSE Manual)*. OECD. 2016. URL: <https://www.oecd.org/agriculture/topics/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation/documents/producer-support-estimates-manual.pdf>
12. Демидюк О.О. Сутність та критерії ефективності сучасних економічних систем. *Бізнес Інформ*. 2017. № 2 (469). С. 8-15.
13. Жемойда О.В. Державне управління у сфері сільського господарства : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2013. 56 с.
14. Третяк Г.С., Бліщук К.М. Державне регулювання економіки та економічна політика : навч. посіб. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 128 с.
15. Сенишин О.С., Горинь М.О., Кундицький О.О. Державне регулювання економіки : навч. посібник. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. 334 с.
16. Застожинова І.В. Шляхи удосконалення державного регулювання сільського господарства України. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*. 2013. № 1. С. 121-135.
17. Плеханов Д.О. Методологічні основи державного регулювання аграрного сектора економіки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=265>
18. Маслак П.В. Критерії ефективності державного регулювання агропродовольчого сектора економіки. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. 2011. № 2 (2). С. 73-82.
19. Пронько Л.М., Кулик Н.М. Напрями реалізації державної підтримки аграрного сектору економіки в ринкових умовах господарювання. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 1. С. 23-32.

20. Про затвердження Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 р. № 534. *Офіційний вісник України*. 2020. № 55. Т. 2. стор. 741. ст. 1701.

21. Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.04.2020 р. № 341. *Офіційний вісник України*. 2020. № 39. стор. 29. ст. 1273.

22. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку промислового картоплярства на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 1345-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 212.

23. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку овочівництва на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 1333-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 210.

24. Моніторинг стану АПК. *Міністерство аграрної політики та продовольства* : офіційний вебпортал. 2021. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/investoram/monitoring-stanu-apk>

25. Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 р. № 1928-IX. *Урядовий кур'єр*. № 242.

26. Огляд державної підтримки в АПК України. *Міністерство аграрної політики та продовольства* : офіційний вебпортал. 2021. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka>

27. Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 588-р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 61. стор. 65. ст. 2140.

28. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. *Офіційний вісник України*. 2020. № 67. стор. 315. ст. 2155.

29. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/cdrpou/ukr/EDRPU_2021/ks_opfg/arh_ks_opfg_21.htm

30. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення : Закон України від 31.03.2020 р. № 552-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 20. стор. 13. ст. 142.

31. Лупенко Ю.О. У 2020 році виробництво продукції тваринництва в агропідприємствах вперше з 2007 року стало збитковим. *Інститут аграрної економіки*. 2020. URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/3010-u-2020-rotsi-vyrobnystvo-produktsiyi-tvarynnytstva-v-ahropidpryyemstvakh-vpershe-z-2007-roku-stalo-zbitkovym-yuriy-lupenko.html>

References

- Aleynikova, O.V. (2011). Peculiarities of the formation of the mechanism of state regulation of the agrarian industry at the current stage. *Investments: practice and experience*, 10, 89-93
- Dzyubenko, O.L. (2016). 2. Dzyubenko O.L. State regulation of the activities of higher educational institutions in the market of higher education services of Ukraine. *Legal, administrative and economic aspects of the transformation of modern civil society*: Mat-ly Vseukr. science and practice conference. Kyiv: KNUKiM Center, 131-135
- Yakymenko, O.O. (2012). State regulation and state management: correlation of concepts in the context of the transformation of higher education in Ukraine. *Scientific works of the Black Sea State University named after Petro Mohyla*, 186(174), 54-57
- Myrhorodsky, D.Yu. (2013). Theoretical approaches to the definition of the concept of state regulation of the economy. *Bulletin of NTU «KhPI»*, 49(1022), 90-98
- Mykhasyuk, I.R. & Shvayka, L.A. (2006). State regulation of Economy. Lviv: Magnolia Plus
- Malenka, I.M. (2013). Methods of determining the level and effectiveness of state support for agricultural enterprises. *Herald of socio-economic research*, 4(51), 266-273
- Datsiy, O.I. (2005). Improving the mechanisms of state regulation of the development of new technologies and high-tech agro-industrial production. *Bulletin of NADU*, 1, 180-187
- Adamovska, V.S. (2017). The mechanism of state regulation of the economy and the choice of the direction of economic policy in modern business conditions. *Public administration: improvement and development*, 4. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063>
- Rusanyuk, V.V. (2021). State regulation of entrepreneurship development in the agricultural sector. *Economy of APC*, 1, 94-102
- Kupchyshina, O.A. (2019). The concept of regulatory policy in the economy of the agrarian sector. autoref. thesis. Ukraine, Mykolaiv
- Trade and agriculture directorate. Oecd's producer support estimate and related indicators of agricultural support (2016) *Concepts, Calculations, Interpretation and Use (The PSE Manual)*, OECD. Retrieved from <https://www.oecd.org/agriculture/topics/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation/documents/producer-support-estimates-manual.pdf>
- Demidyuk, O.O. (2017). The essence and criteria of efficiency of modern economic systems. *Business Inform*, 2(469), 8-15
- Zhemoida, O.V. (2013). Public administration in the field of agriculture. Kyiv: NAPA
- Tretyak, G.S. & Blishchuk, K.M. (2011). State regulation of the economy and economic policy. Lviv: LRIDU NADU
- Senyshyn, O.S., Goryn, M.O. & Kunditsky, O.O. (2014). State regulation of the economy. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv
- Zastozhnikova, I.V. (2013). Ways to improve state regulation of agriculture in Ukraine. *Scientific research on state and municipal administration*, 1, 121-135
- Plekhanov, D.O. (2011). Methodological foundations of state regulation of the agricultural sector of the economy. *Public administration: improvement and development*, 3. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=265>

18. Maslak, P.V. (2011). Criteria for the effectiveness of state regulation of the agri-food sector of the economy. *Bulletin of Zhytomyr National Agroecological University*, 2(2), 73-82
19. Pronko L.M., & Kulyk, N.M. (2019). Directions of implementation of state support of the agricultural sector of the economy in market conditions of management. *Economy. Finances. Management: topical issues of science and practice*, 1, 23-32
20. *On approval of the State Program of Economic Stimulation to Overcome the Negative Consequences of Restrictive Measures to Prevent the Occurrence and Spread of Acute Respiratory Disease COVID-19 Caused by SARS-CoV-2 Coronavirus for 2020-2022*. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Official Gazette of Ukraine, 2020, 55(2), 741, art. 1701
21. *On measures to stabilize prices for goods of significant social significance, anti-epidemic goods*. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Official Gazette of Ukraine, 2020, 39, p. 29, art. 1273
22. *On approval of the Concept of the State target program for the development of industrial potatoes for the period up to 2025*. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, 1345-r. Government courier, 2020, 212
23. *On approval of the Concept of the State target program for the development of vegetable growing for the period up to 2025*. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, 1333-r. Government courier, 2020, 210
24. *Monitoring the state of agriculture* (2021). Ministry of Agrarian Policy and Food. Retrieved from <https://minagro.gov.ua/ua/investoram/monitoring-stanu-apk>
25. *On the State Budget of Ukraine for 2022*. Law of Ukraine, 2021, 1928-IX. Government courier, 242
26. *Review of state support in the agro-industrial complex of Ukraine* (2021). Ministry of Agrarian Policy and Food. Retrieved from <https://minagro.gov.ua/pidtrimka>
27. *On approval of the Strategy for the development of exports of agricultural products, food and processing industry of Ukraine for the period up to 2026*. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, 588-r, Official Gazette of Ukraine, 2019, 61, art. 65, 2140
28. *On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027*. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, 695. Official Gazette of Ukraine, 2020, 67, 315, art. 2155
29. *Number of legal entities by organizational and legal forms of management* (2021). State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2021/ks_opfg/arh_ks_opfg_21.htm.
30. *On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Conditions of Circulation of Agricultural Lands*. Law of Ukraine, 2020, 552-IX, Information of the Verkhovna Rada of Ukraine, 20, 13, art. 142
31. Lupenko, Y.O. (2020). In 2020, the production of livestock products in agricultural enterprises became unprofitable for the first time since 2007. *Institute of Agrarian Economics*. Retrieved from <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/3010-u-2020-rotsi-vyrobnytstvo-produktsiyi-tvarynyntstva-v-ahropidpryyemstvakh-vpershe-z-2007-roku-stalo-zbytkovym-yuriy-lupenko.html>